

objects of expert research by implementing a set of information-research, informational-communicative and informational-analytical activities with the purpose of compiling a competent conclusion.

Keywords: information systems, forensic science researches, information technologies, information support, expert systems, criminalistic information.

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.31>

УДК 343.98:05

С. Г. Гаспарян, старший науковий співробітник Харківського НДІСЕ
E-mail: hniise@ hniise.gov.ua

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЛЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

Розглянуто питання необхідності реформування й удосконалення якості підготовки та підвищення кваліфікації кадрів для судово-експертних установ Міністерства юстиції України. Викладено історичні аспекти щодо створення аспірантури в кабінетах науково-судової експертизи в Україні. Запропоновано шляхи вирішення проблем, пов'язаних із підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації.

Ключові слова: підготовка кадрів, система якості, судова експертиза, судово-експертні установи, судовий експерт.

Динамічний розвиток судово-експертної діяльності в Україні, упровадження в практику судово-експертних установ Міністерства юстиції нових технологій, а також зростання потреб до якості проведення судових експертиз визначають актуальність завдань щодо вдосконалення підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації для потреб судово-експертної діяльності. Нині питання підготовки фахівців судово-експертних установ Міністерства юстиції України та фахівців, які не є працівниками цих установ, а також підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації є одним із пріоритетних при вирішенні завдань реформування судової експертизи, спрямованих на її подальший розвиток і підвищення якості експертних досліджень.

Професійні та кваліфікаційні вимоги, що ставляться до судового експерта, викладено в Законі України «Про судову експертизу»¹. Так, у ст. 10 цього Закону зазначено, що судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань. Судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності. До проведення судових

¹ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. *Відом. Верхов. Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

експертиз можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

У ст. 21 цього Закону зазначено, що підготовка фахівців для державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, здійснюється вищими навчальними закладами; спеціалізація та підвищення кваліфікації проводяться на курсах і в спеціальних закладах відповідних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Фахівці, які не є працівниками державних спеціалізованих установ і мають на меті здійснювати експертну діяльність, проходять навчання з відповідної експертної спеціальності в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України¹.

Вивчення потреб у підготовці, спеціалізації та підвищенні кваліфікації експертів, а також розроблення пропозицій щодо задоволення цих потреб здійснюються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність. Необхідність якісної підготовки фахівців вищої кваліфікації зумовлена існуючою на сучасному етапі нагальною потребою в судово-експертній діяльності.

У наукових працях учених України та інших держав розглядаються основні проблеми та тенденції наукової дискусії про вдосконалення аспірантури, основні підходи до пошуку й обрання управлінських рішень в організації аспірантури, сучасні підходи до організації роботи висококваліфікованих кадрів у вищих навчальних закладах, університетах, а також інші питання, пов'язані з аспірантурою². Однак питання необхідності створення

¹ Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ.

² Винницький М. Реформа аспірантури. Особливості впровадження програм підготовки фахівців із ступенем доктора філософії. URL: <http://bit.ly/209beAt>; *Большова Н. Н.* Аспірантура: опыт университетов Запада. 2010. URL: <http://old.mgimo.ru/news/university/document160572.pdf> (дата звернення: 04.06.2018); *Иенатов И. И.* Поддержание жизнеспособных научно-преподавательских коллективов в американских университетах. *Экономика образования*. 2010. № 2; *Гусев А. Б.* Роль аспирантуры в воспроизводстве научных кадров. *Альманах «Наука. Инновации. Образование»*. 2015. № 17; *Бедный Б. И., Мирнос А. А., Серова Т. В.* Методика оценки эффективности подготовки научных кадров в аспирантуре. *Вестник Нижнегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского*. 2010. № 5 (1); *Платонова Н. А., Вапнярская О. И.* Современные подходы к организации воспроизводства кадров высшей квалификации в аспирантурах вузов. *Вестник ассоциации вузов туризма и сервиса*. 2011. № 4; *Резник С. Д., Устинова Д. В.* Продвижению в аспирантуру одаренных студентов нужна система. *Преподаватель XXI века*. 2012. № 4; *Herbst M.* Financing Public Universities: The Case of Performance Funding. Dordrecht : Springer, 2007; *Dougherty K. J., Natow R. S.* The Politics of Performance Funding for Higher Education. Origins, Discontinuities and Transformations. Baltimore : John Hopkins University Press, 2015; *Park C.* Redefining the Doctorate. York : The Higher Education Academy, 2007; *Louw J., Muller J.* A Literature Review on Models of the PhD. Wynberg : CHET, 2014; *Educating*

аспірантури не тільки у вищих закладах освіти, а й у науково-дослідних інститутах, зокрема науково-дослідних установах судових експертиз Міністерства юстиції України, не розглядалися.

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (далі – Інститут) є державною спеціалізованою науковою установою, яка належить до сфери управління Міністерства юстиції України, і відповідно до законодавства України здійснює наукову, судово-експертну, науково-технічну, науково-організаційну й освітню діяльність у галузі судової експертизи, криміналістики та права. Інститут є однією з найстаріших державних судово-експертних установ України, що має достатній досвід із підготовки кадрів. Одним із основних показників роботи інституту є підготовка та захист дисертаційних робіт його співробітниками. Протягом усього свого існування Інститут переймався питаннями підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, бо це є запорукою отримання якісних, ґрунтовних висновків експертиз.

Однак підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації безпосередньо в аспірантурі Інституту здійснювалась лише на початку функціонування судово-експертних установ. Так, 18 вересня 1925 р. РНК УСРР прийняла постанову «Про аспірантів при кабінетах науково-судової експертизи», яка визначала порядок підготовки фахівців із судової експертизи для потреб цих кабінетів з осіб, які мали фахову вищу освіту. Відповідно до цієї постанови при Харківському, Київському та Одеському кабінетах науково-судової експертизи були введені посади аспірантів із терміном навчання три роки. У цій постанові зазначено: «Щоб доповнити кадри робітників краєвих кабінетів науково-судової експертизи науковими робітниками, шляхом спеціальної підготовки осіб, які набули вищу фахову освіту, Рада Народних Комісарів УСРР постановила:

1. Установити при Харківському, Київському й Одеському краєвих кабінетах науково-судової експертизи посади аспірантів, по три чоловіка з кожного.

2. Аспірантів приймають по конкурсу директори кабінетів із числа осіб, що набули фахову вищу освіту, і затверджує їх Народний Комісар Юстиції. Правила конкурсу встановлює Народний Комісаріат Юстиції, погодивши цю справу з Народним Комісаріатом Освіти.

3. Реченець аспірантури встановлюється трирічний.

4. Аспіранти одержують винагороду за свою працю в кабінетах у розмірі ставки, встановленої для техніків, що працюють при кабінетах.

5. Правила проходження аспірантури встановлює Народний Комісаріат Юстиції, погодивши їх з Народним Комісаріатом Освіти.

Scholars: Doctoral Education in the Humanities / R. G. Ehrenberg, H. Zuckerman, J. A. Groen, S. M. Brucker. Princeton : Princeton University Press, 2009; *Sowell R.* The CGS PhD. Completion Project : A Study of Doctoral Completion at Selected Universities in the US and Canada 2010. URL: <https://www.ncsu.edu/grad/about-grad/docs/cgs-phd-completion-project.pdf> (дата звернення: 04.06.2018); *Bolshova N. N.* (2010) The Postgraduate: Issues of Western Universities. URL: <http://old.mgimo.ru/news/university/document160572>.

6. Аспіранти, пройшовши аспірантуру, якщо відповідні органи визнали її за вдоволяючу, одержують у встановленому на це загальному порядку кваліфікацію вченого судового лаборанта.

7. Після закінчення аспірантури особи, що її проходили, мусять прослужити в кабінетах науково-судової експертизи за своїм фахом щонайменше три роки»¹.

У нормативних документах періоду 1920–30-х років закріплено положення щодо проведення науково-дослідних робіт в українських судово-експертних установах, уведення посад учених-лаборантів, аспірантів, учених секретарів, наукових співробітників, планування науково-дослідної роботи інститутів тощо².

Під час Другої світової війни аспірантура припинила своє існування й до цього часу це питання в системі судово-експертних установ Міністерства юстиції України не порушувалося.

Відсутність власної аспірантури, особливо останнім часом, ускладнює роботу з підготовки фахівців вищої кваліфікації, що призводить до стримування розвитку наукового судово-експертного потенціалу в Україні. Саме тому співробітники Харківського НДІСЕ та інших спеціалізованих установ Міністерства юстиції України вимушені були здобувати наукові ступені в галузі судової експертизи та інших галузей знань у спеціалізованих учених радах вищих навчальних закладів України та ближнього зарубіжжя. Незважаючи на загальну позитивну спрямованість такої підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації, спостерігається негативний вплив на діяльність державних спеціалізованих установ і роботу співробітників цих установ: періодична відсутність працівників у період навчальної відпустки та спілкування за темою дисертаційної роботи з керівником (прогнозування напрямів досліджень, обговорення розділів дисертації тощо), оформлення й подання необхідних документів, які стосуються безпосередньо аспірантури, та інше тягне за собою призупинення судово-експертної діяльності, що є небажаним, оскільки кількість призначених і проведених судових експертиз та експертних досліджень щорічно зростає. Крім того, викладацький склад аспірантури при вищих навчальних закладах здебільшого не орієнтований на навчання професійних судових експертів, а тому й погляди викладачів на певні проблеми експертного забезпечення правосуддя далекі від реалій судово-експертної діяльності.

Із метою вирішення проблем, пов'язаних із підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації, треба здійснити певні заходи:

— одержати ліцензію на освітню діяльність у сфері підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

¹ Столітній шлях судової експертизи в Україні (1918–2018 рр.) / авт.-укл.: О. М. Клюєв, О. П. Угровецький, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. ; за ред. О. М. Клюєва. Харків : Золоті сторінки, 2018. С. 110–112.

² Комаха В. О. Становлення і розвиток судової експертизи та судово-експертних установ на Півдні України (за матеріалами перших двох етапів становлення і розвитку Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз 1914–1941 рр.) : монографія. Одеса, 2002. С. 216.

(12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність), що включає такі напрями наукових досліджень: адміністративно-правове регулювання судово-експертної діяльності в Україні; теоретичні засади формування правової доктрини судово-експертної діяльності в Україні; генеза формування судової експертології й закономірності зміни її парадигми; теорія та методологія судової експертизи (тенденції й перспективи розвитку); теоретико-правові засади формування системи експертного забезпечення правосуддя; правове регулювання кадрового забезпечення судово-експертних установ; проблеми експертного забезпечення кримінального провадження; теоретико-прикладні проблеми формування експертних технологій у судово-експертній діяльності тощо;

— провести організаційні заходи зі створення аспірантури для забезпечення потреб науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та спеціалізованих експертних установ інших міністерств і відомств у підготовці здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в галузі права за напрямами експертного забезпечення правосуддя;

— створити відповідну спеціалізовану вчену раду в Харківському НДІСЕ та інші заходи.

Перший крок у цьому напрямі Харківський НДІСЕ вже подолав. Так, 13 червня 2018 р. Інститут отримав ліцензію на освітню діяльність у сфері підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», ліцензований обсяг – 25 осіб¹.

На підставі отриманої ліцензії в ХНДІСЕ виконано всі необхідні заходи щодо створення аспірантури, а саме: розроблено та затверджено керівником установи Положення про аспірантуру в ХНДІСЕ, Положення про приймальну комісію в ХНДІСЕ; Програма вступного іспиту до аспірантури зі спеціальністю 081 «Право»; рекомендовані теми рефератів для вступників до аспірантури; програми кандидатських іспитів зі спеціальностей; Правила прийому до аспірантури НДІСЕ; Положення про апеляційну комісію аспірантури ХНДІСЕ; відомості про навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти зі спеціальності 081 «Право»; відомості про інформаційне забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти зі спеціальності 081 «Право»; робочі програми навчальних дисциплін тощо.

Нині в ХНДІСЕ створено всі умови для якісної підготовки фахівців вищої кваліфікації: в Інституті працює 270 співробітників, у тому числі 9 докторів наук, 29 кандидатів наук, 8 професорів, доцентів і старших наукових співробітників; є наукова бібліотека, обсяг фондів літератури якої налічує більше 4,5 тис. примірників. Із 2001 р. Інститутом видається збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», який у 2005 р. внесено до переліку наукових фахових видань України, де можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступе-

¹ Про ліцензування освітньої діяльності : наказ М-ва освіти і науки від 13 черв. 2018 р. № 1253-л. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pravo-diyalnosti/2018/06/21/1253.pdf>.

нів доктора та кандидата наук (постанови Президії ВАК України від 08.06.2005 № 2-05/5, від 30.03.2011 № 1-05/3, наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2016 № 820); обладнані комп'ютерний клас, лекційна зала, зал засідань із мультимедійною технікою тощо.

Зазначене свідчить про необхідність серйозних організаційних і методичних змін у справі підготовки експертних кадрів. Головною умовою такої підготовки є формування нового витка у сфері судово-експертної діяльності, що включає нормативно-правову регламентацію, організаційно-структурні елементи освіти, методичні й технологічні стандарти навчання, стандарти та технологію вихідного контролю теоретичних знань і практичних навичок судових експертів.

Саме такі фахівці будуть спроможні не тільки проводити експертні дослідження на високому науковому рівні, а й розробляти відповідні інноваційні науково-методичні матеріали для вдосконалення діяльності спеціалізованих судово-експертних установ. Використання означеного підходу в підготовці експертних кадрів узгоджується із загальносвітовими вимогами до якості сучасної освіти. Нові умови надають імпульс розвитку фахівців, здатних ефективно реалізуватися, упевнено орієнтуватися й приймати обґрунтовані рішення в умовах швидкоплинних соціально-економічних процесів.

Тільки при послідовному виконанні запланованих етапів і складових розвитку судово-експертної системи можна розраховувати на достойне кадрове забезпечення державних судово-експертних установ, їх професійну компетентність, самовдосконалення, творчий розвиток, які стануть запорукою високої якості експертних досліджень, нових сучасних експертних методик, розвитку судово-експертної діяльності в Україні.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ПОДГОТОВКИ КАДРОВ ДЛЯ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ УКРАИНЫ

Гаспарян С. Г.

В настоящее время вопрос по подготовке научных кадров высшей квалификации является одним из приоритетных при решении задач реформирования судебной экспертизы, направленных на ее дальнейшее развитие и повышение качества экспертных исследований. Харьковский научно-исследовательский институт судебных экспертиз им. Засл. проф. Н. С. Бокариуса является одним из старейших государственных судебно-экспертных учреждений Украины, имеющий достаточный опыт по подготовке кадров. Однако подготовка научных кадров высшей квалификации непосредственно в аспирантуре Института осуществлялась только в начале функционирования судебно-экспертных учреждений. Так, 18 сентября 1925 г. СНК УССР принял постановление «Об аспирантах при кабинетах научно-судебной экспертизы», которое определяло порядок подготовки специалистов по судебной экспертизе для нужд этих кабинетов из лиц, имеющих профессиональное высшее образование. Согласно этому постановлению при Харьковском, Киевском и Одесском кабинетах научно-судебной экспертизы были введены должности аспирантов со сроком обучения три года. Во время Второй мировой войны аспирантура прекратила свое

существование. Отсутствие собственной аспирантуры усложняет работу по подготовке специалистов высшей квалификации, что приводит к сдерживанию развития научного и судебно-экспертного потенциала в Украине. С целью решения проблем, связанных с подготовкой научных кадров высшей квалификации, руководством Харьковского НИИСЭ проводятся соответствующие мероприятия. Так, 13 июня 2018 г. Институт получил лицензию на осуществление образовательной деятельности в сфере высшего образования по третьему образовательно-научному уровню (подготовка докторов философии) по специальности 081 «Право». На основании полученной лицензии в Институте выполнены все необходимые мероприятия по созданию аспирантуры. Достойное кадровое обеспечение государственных судебно-экспертных учреждений станет залогом высокого качества экспертных исследований, новых современных экспертных методик, развития судебно-экспертной деятельности в Украине.

Ключевые слова: подготовка кадров, система качества, судебная экспертиза, судебно-экспертные учреждения, судебный эксперт.

MEANS FOR INCREASING QUALITY OF STAFF TRAINING FOR FORENSIC SCIENCE INSTITUTES OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF UKRAINE

Gasparian S. G.

At present, the issue of training highly qualified brainpower is one of priority issues while solving tasks related to forensic science reform aimed at its further development and improving the quality of forensic researches. Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations is one of the oldest state forensic science institutes in Ukraine having sufficient experience in staff training. However, the training of highly qualified scientific personnel directly in graduate school of the Institute was carried out only at the beginning of forensic science institutions functioning. Thus, on September 18, 1925, Sovnarkom of the Ukrainian SSR adopted a resolution "On graduate students under scientific and forensic science offices" that determined the training procedure for experts in forensic examination for needs of these offices from persons having a professional higher education. Duties for postgraduate students with a three-year training period were provided at the Kharkiv, Kiev and Odessa offices of scientific and forensic examination according to this resolution. During the Second World War the graduate school came to an end. The lack of own graduate school complicates the work performed for highly qualified specialists training that leads to development inhibition of scientific and forensic science potential in Ukraine. KhRIFE direction performs relevant activities in order to solve issues related to the training for highly qualified brainpower. So, on June 13, 2018, the Institute received a license permitting perform educational activities in the field of higher education at the third educational and scientific level (PhD training) according to the field of specialization: 081 "Law". All the necessary activities have been carried out at the Institute for creation the graduate school according to obtained license. Decent peopeware of state forensic science institutions will guarantee high quality of expert researches, new modern expert methods, development of forensic expert activities in Ukraine.

Keywords: staff training, quality system, forensic science, forensic science institutions, forensic expert.